

Roman Marcinek*

orcid.org/0000-0001-9985-2518

Barokowy portal w romantycznym pałacu Dzięki – okoliczności transferu XVII-wiecznego detalu do Wiązownicy-Kolonii

Baroque Portal in the Romanticist Dzięki Palace— Circumstances of the Transfer of a Seventeenth-Century Detail to Wiązownica-Kolonia

Słowa kluczowe: detal architektoniczny, kamieniarka barokowa, translokacja obiektu, barok, romantyzm

Keywords: architectural detail, Baroque stonework, object translocation, Baroque, Romanticism

Dwór w Podzamczu Chęcińskim

Wtórne użycie elementów konstrukcyjnych i detalu architektonicznego, materiałów pochodzących z rozbiorów i przebudów gmachów wcześniejszych, to dawna i powszechna praktyka. Całkowita destrukcja obiektu jest dość rzadka, wynika z nieodwracalnych strat (np. wojennych, żywiołowych) lub ze względów ideologicznych (np. doszczętne niszczenie pomników i nekropolii). Przykłady wykorzystania starszych elementów budowlanych można mnożyć (np. wykorzystanie rezydencji w Kamieńcu Żąbkowickim jako źródła materiałów budowlanych dla odbudowywanej po roku 1945 Warszawy). Nieco odrębną kategorią jest efektowny detal „znikający” z powodów estetycznych, traktowany jak dzieło sztuki, cywilizacyjny artefakt (np. kolumny z rzymskich Pompejów zdobiące portyk kościoła w Mysłakowicach). Elementy takie często translokowano, by w nowym miejscu mogły cieszyć oczy zdobywców i nabywców. Muzea Berlina, Paryża czy Londynu do dziś są tego doskonałym dowodem. Detale pochodzące ze sztandarowych budowli od lat

The mansion at Podzamcze Chęcińskie

The secondary use of construction elements and architectural details, materials, obtained from demolition and reconstruction of earlier buildings, has been a long and common practice. The total destruction of an object is quite rare, it results from irreversible losses (e.g. war, natural disasters) or ideological reasons (e.g. complete destruction of monuments and necropolises). Examples of the use of older building elements can be multiplied (e.g. the use of the residence in Kamieniec Żąbkowicki as a source of building materials for Warsaw, which was rebuilt after 1945). A slightly different category is the impressive detail “disappearing” for aesthetic reasons, treated as a work of art, a civilization artifact (e.g. columns from Roman Pompeii decorating the portico of the church in Mysłakowice). Such elements were often relocated so that they could please the eyes of conquerors and buyers in a new place. The museums in Berlin, Paris and London are perfect examples of this until today. Details from flagship buildings have been “virtually” joined by researchers for years. The situation

* mgr, główny specjalista Narodowego Instytutu Dziedzictwa, rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków

* MA, the leading specialist for the National Heritage Board of Poland, an expert for the Historical Monuments & Art Conservators Association Poland

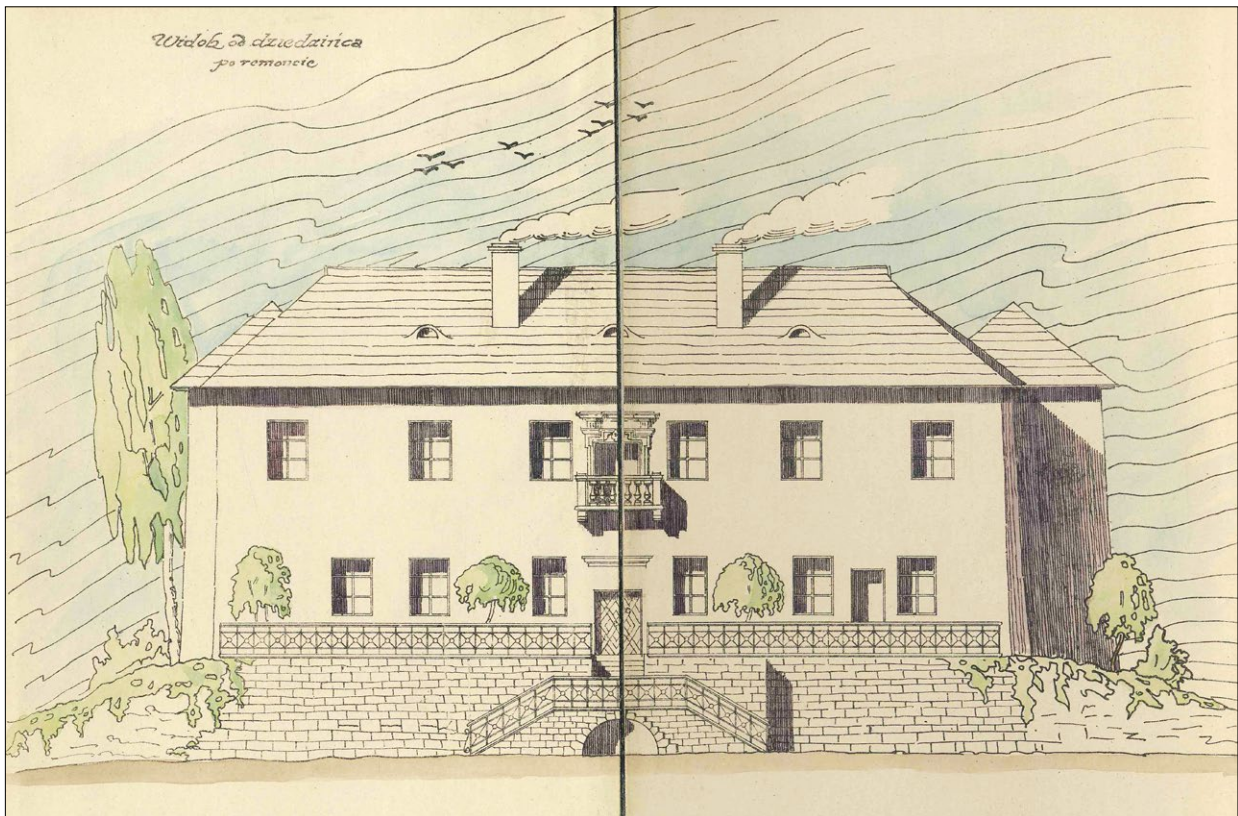
Cytowanie / Citation: Marcinek R. The Baroque portal of the romantic Dzięki Palace: the circumstances of the transfer of this 17th-century detail to Wiązownica-Kolonia. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2020, 63:

Otrzymano / Received: 7.07.2020 • **Zaakceptowano / Accepted:** 18.07.2020

doi: 10.48234/WK63DZIEKI

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Dwór Na Skale w Podzamczu Chęcińskim, inwentaryzacja z lat dwudziestych XX wieku; AP Kielce, Dyrekcja Robót Publicznych, Projekt remontu „Zameczku” w Podzamczu Chęcińskim, pow. kielecki, 1925, sygn. 17 942.

Fig. 1. Na Skale Mansion in Podzamcze Chęcińskie, survey from the 1920s; AP Kielce, Dyrekcja Robót Publicznych, Projekt remontu „Zameczku” w Podzamczu Chęcińskim, pow. kielecki, 1925, sign. 17 942.

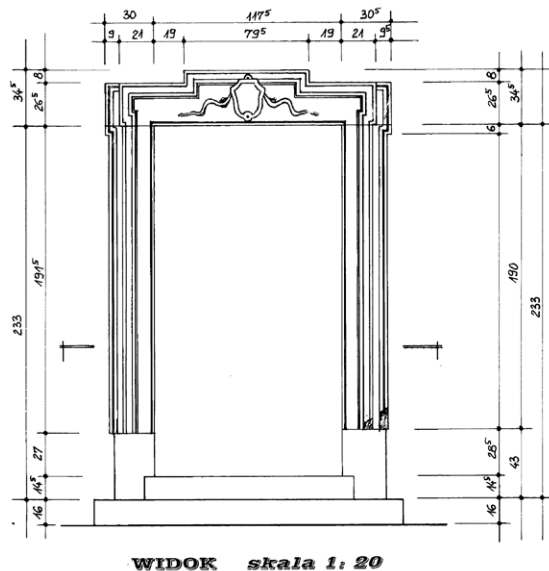
są „wirtualnie” łączone przez badaczy. Gorzej z obiektami niższej rangi, które nie niosą wartości uniwersalnych, choć są istotne dla regionalnej historii i kultury materialnej¹. Stąd radość autora z odnalezienia w pałacyku Dzięki w Wiązownicy-Kolonii barokowego portalu, który niemal 200 lat temu zabrano z pierwotnej lokalizacji w odległym o 84 kilometry Podzamczu Chęcińskim.

Wiek XIX był w Polsce okresem, w którym wiele znaczących wcześniej obiektów uległo destrukcji, często zagładzie. Nie były potrzebne w zmienionej strukturze kraju podzielonego zaborami, zabrakło ludzi i instytucji, które niegdyś miały je w swej pieczy. Przykładem zasadniczej zmiany rangi i funkcji może być dwór starostów chęcińskich w Starochęcinach (dziś Podzamczu Chęcińskim). Pierwotnie starostwo było uposażeniem królewskich wdów, rezydujących w chęcińskim zamku. Później, jako że należało do najbardziej zyskownych, przeszło w ręce wpływowych rodzin: Szafranców, Dębińskich, Myszkowskich. Ich pierwotna budowla rezydencjonalna u stóp zamku umiejscowieniem (na naturalnym wzniesieniu, nad stawem) i rzutem przywodzi na myśl dwory typu wieżowego (np. w podkrakowskich Branicach). Obiekt ten został zaadaptowany podczas rozbudowy w XVII wieku. Zachowane mury sięgają pierwszego piętra istniejącego dworu². Przed nim, na osi wejścia,

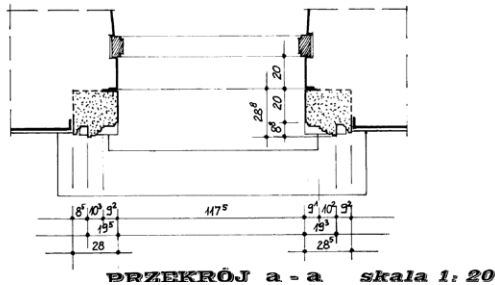
is worse for objects of lower rank, which do not carry universal values, although they are important for regional history and material culture. Hence the author’s joy in finding a Baroque portal in the Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonia, which was taken almost 200 years ago from its original location in Podzamcze Chęcińskie, 84 kilometers away.

The nineteenth century in Poland was a period when many previously significant objects were dilapidated, often destroyed. They were not necessary in the changed structure of the country divided by partitions, there were no more people and institutions that looked after them before.

An example of a fundamental change in its rank and function can be the manor of the Chęciny governors (starosts) in Starochęciny (today Podzamcze Chęcińskie). Originally the starosty was the emolument of the royal widows residing in the castle of Chęciny. Later, as it was one of the most profitable, it went into the hands of influential families: Szafraniec, Dębiński, Myszkowski. Their original residential building at the foot of the castle, with its location (on a natural hill, by a pond) and its layout, brings to mind tower-type mansions (e.g. in Branice near Cracow). This object was adapted during its extension in the seventeenth century. The preserved walls reach the first floor of the existing manor house.² During archaeological ex-

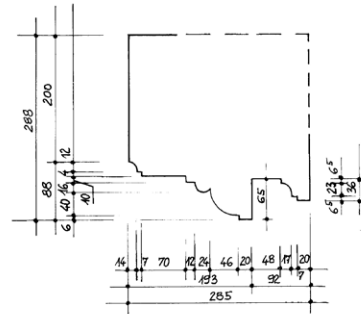

WIDOK skala 1:20

PRZEKRÓJ a - a skala 1:20

DWÓR GÓRNY na skale
INWENTARYZACJA MARMUROWEGO
PORTALU W ELEWACJI POŁUDNIOWEJ

SZCZEGÓŁ "A"
 skala 1:5

Ryc. 2. Dwór na Skale w Podzamczu Chęcińskim, inwentaryzacja marmurowego portalu w elewacji południowej, 2011; „Badania architektoniczne zespołu dworskiego w Podzamczu Chęcińskim”, oprac. W. Niewalda et al., Kraków 2011.

Fig. 2. Na Skale Mansion in Podzamcze Chęcińskie, inventory of the marble portal in the south elevation, 2011; “Badania architektoniczne zespołu dworskiego w Podzamczu Chęcińskim”, by W. Niewalda et al., Kraków 2011.

w dolnej części wzgórza, podczas badań archeologicznych znaleziono kamienny pomost, wsparty na masywnych arkadach³.

Zachowany współcześnie dwór posadowiony jest na skalistym wzniesieniu, z wglądem na północny zachód (na zamek) oraz południe (dolina Czarnej Nidy). W literaturze długo przyjmowano, że obiekt powstał około roku 1637⁴. Pierwsi sformułowali to błędne przekonanie regionaliści ks. Witalis Grzeliński i Michał Rawita-Witanowski⁵. Dziś datowanie przesunięto na okres po roku 1602, czas urzędowania Stanisława Branickiego⁶. Po jego śmierci w 1615 dwór (ze starostwem) otrzymał Jan Klemens Branicki⁷. Budynek był jednotraktowy, parterowy z czterema alkierzami (dwa podczas późniejszych przebudów usunięto)⁸ i wyposażeniem w kamieniarkę zdobną herbem Branickich. W takiej postaci trwał do połowy XVII wieku⁹. W roku 1654 Jan Klemens przekazał starostwo synowi, hrabiemu Janowi Klemensowi z Ruszczy, marszałkowi nadwornemu i staroście chęcińskiemu, żonatemu z Katarzyną Aleksandrą z Czarnicy Czarniecką. Hrabia Branicki z kolei odstąpił starostwo, za konsensem z 20 sierpnia 1663, bohaterowi wojny ze Szwecją Stefanowi Czarnieckiemu¹⁰, a ten jednemu ze swych podkomendnych¹¹.

Przebudowa po wojnie szwedzkiej wprowadziła istotne zmiany. Na istniejących murach nadbudowano piętro¹², a jako jedno z nowych pomieszczeń adaptowano dawny lamus. Na parterze i piętrze budynek

cavations a stone pier, supported on massive arcades, was found in front of it, on the axis of the entrance, in the lower part of the hill.³

The manor house, preserved today, is situated on a rocky hill, with a view to the north-west (the castle) and the south (the Czarna Nida valley). In literature it was long assumed that the building was made around 1637.⁴ The first to formulate this misconception were regionalists: pr. Witalis Grzeliński and Michał Rawita-Witanowski.⁵ Today the dating has been changed to the period after 1602, Stanisław Branicki's tenure.⁶ After his death in 1615, the manor (with the starosty) was given to Jan Klemens Branicki.⁷ It was a one-bay, one-story building with four alcoves (two of which were removed during later reconstructions)⁸ and equipped with stonework decorated with the Branicki coat of arms. It survived in this form until the mid-seventeenth century.⁹ In 1654 Jan Klemens handed over the starosty to his son, count Jan Klemens from Ruszcza, the Court Marshal and the Starost of Chęciny, married to Katarzyna Aleksandra née Czarnica Czarniecka. Count Branicki, in turn, ceded the starosty, on the consensus of August 20, 1663, to Stefan Czarniecki, the hero of the war with Sweden,¹⁰ and he later transferred it to one of his subordinates.¹¹

The reconstruction carried out after the Swedish war introduced significant changes. A second floor was added to the existing walls,¹² and an old lumber room

Ryc. 3. Andriej J. Storozhenko, miniatura pędzla Stanisława Marszałkiewicza; kopia w zbiorach autora.

Fig. 3. Andrey Y. Storozhenko, a miniature painted by Stanisław Marszałkiewicz; a copy in the author's collection.

Ryc. 4. Wasilij W. Pogodin; kopia portretu w posiadaniu A. Pietrowa, właściciela pałacu Dzięki.

Fig. 4. Vasily W. Pogodin; a copy of the portrait belonging to the owner of the Dzięki Palace.

ozdobiono gankami, z których – podobnie jak z okien pawilonów alkierzowych – roztaczał się widok na ogrody¹³. Podczas przebudowy wykorzystano istniejącą kamieniarkę.

Współcześnie zachowany szczątkowo detal architektoniczny to uskokowe, uszate, profilowane portale. Niestety, większość herbów została przez wieki skuta – zachował się kartusz z herbem Gryf w wyjściu na balkon, a we wnętrzu budynku jeszcze jeden, skromniejszy, wykonany z wapienia¹⁴. Te ozdobniejsze, zwieńczone przełamującym się belkowaniem i gzymsem, sporządzone z miejscowego barwnego marmuru, znajdowały się kiedyś w wejściach do dworu. Tylko jeden przetrwał *in situ* (choć zdekompletowany – brakuje baz, które odjęto, dostosowując dawne drzwi na taras do funkcji okna) – w wyjściu na balkon elewacji północnej. Kolejni właściciele nie zmieniali wystroju architektonicznego.

Po upadku powstania listopadowego majątki skarbowe w Królestwie Polskim (tzw. dobra narodowe)¹⁵, m.in. Chęciny, przejął car. Mógł nimi (lub dochodami z nich płynącymi) dowolnie dysponować, nagradzać kogo zechciał¹⁶. Były to tzw. donacje, przeznaczone w pierwszej fazie dla Iwana F. Paskiewicza, od 1832 Namiestnika Królestwa Polskiego¹⁷, i jego najbliższego otoczenia – urzędników i oficerów¹⁸.

W roku 1835 dawne starostwo chęcińskie poszło w ręce gen. Andrieja J. Storozhenki (1790–1858)¹⁹. To ponura postać. Pochodził z rodziny ukraińskich dworjan. Od 1806 służył w armii carskiej. W 1817 prze-

(“lamus”) was adapted as one of the new rooms.

The building was decorated with porches on the ground floor and the first floor, from which—like from the windows of alcove pavilions—there was a view of the gardens.¹³ During the reconstruction the existing stonework was used. The residual architectural details preserved are stepped, wing, profiled portals.

Unfortunately, most of the coats of arms have been removed over the centuries; a cartouche with the Gryf (Griffin) coat of arms has been preserved in the balcony, and inside the building there is another one, more modest, made of limestone.¹⁴ The more decorative portals, topped with broken entablature and a cornice, made of local colored marble, used to be at the entrances to the manor. Only one has survived *in situ* (although incomplete: there are no bases, which were removed, while adapting the old terrace door to the function of a window), in the balcony of the north elevation. The next owners did not change the architectural décor.

After the fall of the November Uprising, treasury estates in the Kingdom of Poland (so called national goods),¹⁵ including Chęciny, were taken over by the Tsar. He could use them (or the income obtained from them) freely, reward whomever he wished.¹⁶ They were the so called donations, intended initially for Ivan F. Paskevich, from 1832 the Governor of the Kingdom of Poland,¹⁷ and his acquaintances—officials and officers.¹⁸

In 1835, the former starosty of Chęciny was given to General Andrey Y. Storozhenko (1790–1858).¹⁹ He

szedł w stan spoczynku i kontynuował karierę w kancelarii specjalnej Ministerstwa Policji. Do Królestwa Polskiego trafił w 1832. Kiedy Paskiewicz polecił gen. Iwanowi O. de Witte zorganizowanie Komisji Śledczej dla Przesiępców Politycznych (szło o zwalczanie popowstaniowej partyzantki Tomasza Zaliwskiego), ten pomyślał o Storozhenko, pułkowniku korpusu żandarmerii, którego lojalności był pewien. Awansowany do stopnia generał-majora, został w styczniu 1834 prezesem komisji urzędującej w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Zawzięcie tropił spiski, a przy okazji – wykorzystując swą pozycję – przywłaszczył sobie wiele pamiątek i dzieł sztuki²⁰. W roku 1841 złożył rezygnację i 25 marca 1842 przeszedł do służby cywilnej w randze tajnego radcy i senatora. Objął funkcję przewodniczącego Rządowej Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych Królestwa Polskiego z prawem zasiadania w Ogólnym Zebraniu Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu²¹.

Mógł więcej czasu poświęcić swym dobrom, choć raczej nie miał do nich serca. Niemal od razu oddał je w administrację (*de facto* dzierżawę) przedstawicielom lokalnej polskiej szlachty i chęcińskim Żydom²². Zespół dworu w Starochęcinach zaczęto przekształcać w gospodarstwo rolne, a barokowej rezydencji przypadła niezbyt imponująca rola spichlerza²³. W związku ze zmniejszeniem otworów drzwiowych i okien zniszczono wiele elementów barokowej kamieniarki. Do starego detalu nie przywiązywano wagi, część trafiła z dworu na Podzamczu do bożnicy w Chęcinach²⁴. Jedną z framug wykorzystano podczas remontu kościoła w Starochęcinach²⁵, inne porzucono na terenie ogrodu. O tych, znajdujących jeszcze na początku XX wieku, pisali W. Grzebiński i M. Witanowski: „Natrąfiliśmy tylko na ciosy kamienne służące za ławki ogrodowe, a wyrwane z obramień pałacowych, jak dowodzą zachowane na nich Gryfy”²⁶. Marmurowy portal wejściowy zniknął z Podzamcza.

Translokacja portalu

Szczęśliwie nie przerobiono go na drogowy tłuczeń, lecz – troskliwie zabezpieczony – przewieziono kilkadziesiąt kilometrów na wschód, do Wiązownicy-Kolonii, koło Staszowa. Budowany w latach czterdziestych XIX wieku pałac Dzięki był wiejską rezydencją senatora Wasilija W. Pogodina. Wchodziła ona w skład majoratu Osiek otrzymanego od cara „na dowód szczególnej łaski”, podobnie jak folwark z wójtostwem Osiek, folwarki: Bukowa, Strzegom i Wiązownica oraz wsie: Osiecka Wola, Niecieczko, Pliskowola, Sucha Wola, Długa Wola i Mała Wola. Warto jednak zastrzec, że własność donacyjna różniła się zasadniczo od prywatnej. Obdarowany, wchodząc w posiadanie majątku, miał swobodę w zarządzaniu nim i dysponowaniu dochodami, jednak dóbr nie mógł ani sprzedać, ani zastawić²⁷, *de facto* pozostawały one majątkiem państwowym. W szczegółowych regulacjach ukryto niejedną pułapkę, np. przyjmujący majorat

was a gloomy figure. He came from a family of Ukrainian courtiers. From 1806, he served in the Tsar's army. In 1817, he retired and continued his career in a special administrative office of the Ministry of Police. He came to the Kingdom of Poland in 1832. When Paskevich ordered General Ivan O. de Witte to organize an Investigation Commission for Political Criminals (it was to combat Tomasz Zaliwski's post-uprising partisans), he thought of Storozhenko, a colonel of the gendarmierie corps, whose loyalty he was sure of. Promoted to the rank of major general, in January 1834, he became the Chairman of the Commission in the Tenth Pavilion of the Warsaw Citadel. He hunted down conspiracies, and at the same time—using his position—appropriated many souvenirs and works of art.²⁰ In 1841, he resigned and on March 25, 1842, he joined the civil service as a secret counselor and senator. He became the Chairman of the Governmental Committee of Internal and Spiritual Affairs of the Kingdom of Poland and had the right to participate in the General Assembly of Warsaw Departments of the Ruling Senate.²¹

He could devote more time to his estate, although he had no heart for it. He almost immediately handed it over to be administrated (*de facto* he leased it) by representatives of the local Polish nobility and Jews from Chęciny.²² The manor complex in Starochęciny began to be transformed into a farm, and the Baroque residence was turned into an unimpressive granary.²³ Due to the reduction of the size of door openings and windows, many elements of the Baroque stonework were destroyed. The old detail was not paid attention to, some elements were sent from the manor house in Podzamcze to the synagogue in Chęciny.²⁴ One of the door frames was used during the renovation of the church in Starochęciny,²⁵ some others were left in the garden area. W. Grzebiński and M. Witanowski wrote about those still found at the beginning of the twentieth century: “We only came across stone blocks that served as garden benches, torn out of the palace framing, as proven by the Griffins preserved on them.”²⁶ The marble entrance portal has disappeared from Podzamcze.

Relocation of the portal

Fortunately, it was not turned into road rubble, but—carefully secured—transported several dozen kilometers east, to Wiązownica-Kolonia, near Staszów. Built in the 1840s, the Dzięki Palace was the country residence of Senator Vasily W. Pogodin.

It was a part of the Osiek majorate (entailed property) received from the Tsar “as proof of special favor,” as was the farm with the Osiek bailiff office, as were the farms of Bukowa, Strzegom and Wiązownica, and also the villages of Osiecka Wola, Niecieczko, Pliskowola, Sucha Wola, Długa Wola and Mała Wola. It is worth stating, however, that the donated property was fundamentally different from private property. The recipient of the entailed estate was free to manage it and dispose of the income, but he could neither sell nor pledge the

Ryc. 5. Pałac Dzięki w Wiązownicy-Kolonii; fot. R. Marcinek 2019.

Fig. 5. Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonii; photo by R. Marcinek 2019.

był zobowiązany do spłacenia ciężących na nim długów. Spadało na niego tyle obowiązków i ograniczeń, że wypada się zastanowić, czy faktycznie „carski dar” był dobrodziejstwem. Szczęściem dla Pogodina było, że nadal pozostawał „w służbie” i z kolejnych nagród mógł dokładać do majątku²⁸.

Pogodin urodził się około roku 1782²⁹ w rodzinie niezamożnego oficera. W roku 1798 trafił do służby państwowej, a w 1803 znalazł miejsce w kancelarii Gubernatora Wojskowego w Smoleńsku. W 1806 odelegowany do Petersburga, do kancelarii General-Intendentu armii, mozolnie wspinał się po szczeblach urzędniczej kariery. W 1831 został General-Intendentem najpierw armii Iwana Dybicza, a później Iwana Paskiewicza. Po wejściu wojsk rosyjskich do Warszawy powierzono mu nadzór nad likwidowanymi departamentami finansowymi Królestwa; otrzymał tytuł rzeczywistego radcy państwowego³⁰. Ścieżki jego kariery wielokrotnie przecinały się z drogami życiowymi Storożenki³¹; obaj brali udział w wojnie rosyjsko-tureckiej w latach 1828–1829 czy w organizacji osadnictwa wojskowego na obszarze cesarstwa; obaj trafili do Królestwa, obaj zasiedli w senacie.

W tym miejscu wypada podkreślić istotną różnicę między Pogodinem a większością nagrodzonych oficerów i urzędników. Koledzy byli z reguły ludźmi bogatymi, więc donacje przyjmowali bez emocji, jako

goods,²⁷ in fact they remained state property. More than one trap was hidden in detailed regulations, e.g. the party taking the entailment was obliged to pay off the debts, if any, connected with it. There were so many obligations and limitations falling upon him that it is worth considering whether the “tsarist gift” was really a benefaction. Fortunately for Pogodin, he was still “in the service” and was able to devote his subsequent awards to the property.²⁸

Pogodin was born around 1782 to the family of an underprivileged officer. In 1798, he entered state service, and in 1803 he was hired in the office of the Military Governor in Smolensk. In 1806, he was delegated to St. Petersburg, to the chancellery of the General-Intendant of the Army, and was laboriously climbing the ranks of a clerk career. In 1831, he became the Intendant General of Ivan Diebitsch’s, and then Ivan Paskevich’s armies. After the Russian troops entered Warsaw, he was entrusted with the supervision of the liquidated financial departments of the Kingdom of Poland and he received the title of a real state Counsellor.³⁰ His career paths crossed many times with those of Storozenko:³¹ they both took part in the Russo-Turkish war of 1828–1829, in the organization of military settlement on the territory of the Empire; they both went to the Kingdom of Poland, and both sat in the Senate. At this point, it should be emphasized that there was a

zaokrąglenie apanaży. Niezamożny z domu Pogodin potraktował majorat, nadany mu oficjalnie 27 czerwca 1836, jako przyszłą majątność rodową, dobra, w których odpocznie po trudach urzędniczo-intendenckiego życia. Dzień 25 października 1840, kiedy otrzymał dziedziczne szlachectwo i herb, był zapewne tym, w którym zdecydował się na budowę pałacu Dzięki (najpewniej było to w latach 1842–1844)³².

Porządkując przestrzeń majoratu, rozdzielając grunty chłopskie i własne, Pogodin kierował się nie tylko kalkulacją, lecz także poczuciem piękna krajobrazu³³. Miejsce na pałac, ukryty w dolinie, wybrał starannie. Nie mamy – jak dotąd – ostatecznej identyfikacji projektanta; przyjmuje się, że jest to dzieło Adama Idźkowskiego, architekta o nieskrępowanej fantazji, który od urzędowego klasycyzmu przechodził bez trudu do form niemających odpowiednika w innych realizacjach³⁴. Eklektyczny, romantyczny, z elementami neogotyku, ma powierzchnię 800 m² i 26 pomieszczeń. Addytywnej bryle pałacyku architekt nadał formę nawiązującą do rycerskiego zamku, łączył cegłę i kamienny detal. Różnaitego kształtu okna, gzymsy, elementy stolarki, pozornie różne, ale w przemyślany sposób spójne, miały potęgować efekt struktury budowlanej narastającej od pokoleń. Temu samemu służyły stylizowane zabudowania towarzyszące (lodownia, ofi-

Ryc. 6. Pałac Dzięki w Wiązownicy-Kolonii, portal przeniesiony z Podzamcza Chęcińskiego; fot. R. Marcinek 2019.

Fig. 6. Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonia, the portal transferred from Podzamcze Chęcińskie, photo by R. Marcinek 2019.

Ryc. 7. Dwór na Skale w Podzamczu Chęcińskim, fragmentarycznie zachowany, analogiczny portal wyjścia na taras pierwszego piętra; fot. Z. Myczkowski 2015.

Fig. 7. Na Skale Mansion in Podzamcze Chęcińskie, partially preserved, analogous portal to the first-floor terrace; photo by Z. Myczkowski 2015.

significant difference between Pogodin and the majority of awarded officers and officials. His colleagues were usually rich people, so they accepted donations without emotions, as a rounding-off of their apanages. Pogodin, who did not come from a well-off family, treated the entailment, officially granted to him on June 27, 1836, as a future family property, an estate where he would rest after the hardships of his work as an official and manciple. The day of October 25, 1840, when he received hereditary nobility and a coat of arms, was probably the day when he decided to build the Dzięki Palace (most likely in the years 1842–1844).³²

Ordering the space of the majorate, separating the peasants' land and his own, Pogodin was driven not only by calculation, but also by the sense of the beauty of the landscape.³³ He carefully chose the site for the palace, hidden in the valley. We have been unable to determine the identity of the designer; it is assumed that it is the work of Adam Idźkowski, an architect with an unlimited imagination, who easily passed from official Classicism to forms that had no equivalent in other projects.³⁴ Eclectic, romantic, with neo-Gothic elements, the palace has a floor area of 800 m² and 26 rooms. The architect gave the additive shape of the palace a form reminiscent of a knight's castle, combining brick and stone details. Various shapes of windows, cornices, and woodwork elements, seemingly differ-

Ryc. 8. Dwór na Skale w Podzamczu Chęcińskim, kartusz z herbem Gryf, fot. Z. Myczkowski 2015.

Fig. 8. Na Skale Mansion in Podzamcze Chęcińskie, a cartouche with the Gryf coat of arms, photo by Z. Myczkowski 2015.

Ryc. 9. Pałac Dzięki w Wiązownicy-Kolonii, kartusz z herbem Gryf; fot. R. Marcinek 2019.

Fig. 9. Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonia, a cartouche with the Gryf coat of arms, photo by R. Marcinek 2019.

cyna, budynek zarządcy i stajnia z wozownią). Uzupełnieniem w przestrzeni parku była „17-łokciowa” kamienna kolumna maryjna³⁵.

Kamienna wieża z ceglanyimi detalami to niezwykła (i niepraktyczna) klatka schodowa. Przy niej, w bocznym wejściu do pałacu, wmurowano marmurowy portal z herbem Gryf, wywieziony ze Starochęcin. Artefakt podkreślać miał „starożytny” wystrój architektoniczny pałacyku, był elementem budowy rodowej legendy. Można zapytać, dlaczego umieszczono go tak dyskretnie? Zapewne senator Pogodin nie chciał, by nad wejściem do jego domu widniał cudzy herb. Pałacyk zaprojektowano tak, by sprawiał wrażenie dostawionego do historycznych relikwów, których elementem uczyniono barokowy portal.

Kolejny element kamieniarki wywieziony z Podzamcza Chęcińskiego wmurowano w elewację lodowni w pałacowym parku, co należy rozumieć jako nierzucającą się w oczy próbę dodania charakteru budowlom towarzyszącym. Rola lodowni była szczególnie, bo przy niej zaczynała się jedna z dróg prowadzących do górującego nad rezydencją leśnego parku.

Losy darczyńcy i beneficjenta portalu rozeszły się w roku 1850. Kiedy na jaw wyszły malwersacje w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, a także korupcyjna działalność żony Storożenki, Julii

ent, but thoughtfully coherent, were to intensify the effect of the building structure as if that had been extended over generations. The stylized accompanying buildings (an icehouse, an outbuilding, the governor’s building and a stable with a coach house) served the same purpose. The park space was complemented by a “17-ell” stone Marian column.³⁵

The stone tower with brick details is an unusual (and impractical) staircase. Next to it, in the side entrance to the palace, there is a marble portal with the Gryf (Griffin) coat of arms, taken from Starochęcin.

The artifact was supposed to emphasize the “ancient” architectural décor of the palace, it was an element of building a family legend. One could ask: “Why is it placed so discreetly?” Probably Senator Pogodin did not want someone else’s coat of arms to be displayed above the entrance to his house. The palace was designed in such a way as to give the impression of being added to the historical relics, one of which was a Baroque portal.

Another element of the stonework taken from Podzamcze Chęcińskie was embedded in the facade of the icehouse in the palace park, which should be understood as an inconspicuous attempt to add some character to the accompanying buildings. The role of the icehouse was special, because next to it began one of the roads leading to the forest park towering over the residence.

The fate paths of the donor and the beneficiary of the portal diverged in 1850. When the embezzlements in the Governmental Committee of Internal and Spiritual Affairs were revealed, as well as the corrupt activities of Storożenko’s wife, Julia Bobrowska-Mirkałowa, he retired and went to the Ukraine.³⁶ Probably then the saying that: “The devil is not so terrible if he takes bribes,” was coined.

In 1854, in the era of the disastrous for Russia Crimean war, Pogodin was again appointed Intendant General of the army, operating in the western and southern fringes of the empire. His role was particularly important, because soldiers more often than from a bullet or bayonet, died of diseases and exhaustion.

During the lost war the state became poorer, so instead of a monetary donation, Pogodin was awarded only the Tsarist Order of the White Eagle (January 21, 1855). After the end of the war, on November 7, 1856, he returned to Warsaw and became a Senator again, even the Galician press reported it.³⁷ But he was an old man then. In 1857, at his own request, he was released from further service. He settled in Osiek and tried to blend in with the local gentry. He was a member of the Agricultural Society³⁸ and was respected by the local society. He died on January 21 (February 2), 1863; he was buried in the old parish cemetery in Wiązownica, established and consecrated in 1851. Today only a lonely cross reminds us of the character of this place.

After Pogodin’s death, his heirs, first the senator’s daughter, and then her son, did not extend the building. However, prior to leaving the property in 1914, they kept the building in good condition. After their departure in 1915, a period of stagnation was followed

Bobrowskiej-Mirkałowej, ten przeszedł na emeryturę i wyjechał na Ukrainę³⁶. To ponoć wtedy ukuto powiedzonko, że „Nie taki diabeł straszny, skoro bierze łapówki”.

W roku 1854, w dobie fatalnie toczącej się dla Rosji wojny krymskiej, Pogodina ponownie mianowano General-Intendentem armii operującej na zachodnich i południowych rubieżach imperium. Jego rola była szczególnie ważna, bo żołnierze częściej niż od kuli czy bagnetu marli z chorób i wyczerpania. Podczas przegranej wojny państwo zbiedniało, więc w miejsce donacji pieniężnej Pogodina otrzymał tym razem tylko carski Order Orła Białego (21 stycznia 1855). Po zakończeniu wojny, 7 listopada 1856 wrócił do Warszawy i ponownie zajął fotel senatora; doniosła o tym nawet prasa galicyjska³⁷. Ale był już starym człowiekiem. W roku 1857 na własną prośbę został zwolniony z dalszej służby. Osiadł w Osieku, starał się wtopić w okoliczne ziemiaństwo. Był członkiem Towarzystwa Rolniczego³⁸, cieszył się szacunkiem okolicznej ludności. Zmarł 21 stycznia (2 lutego) 1863; pochowano go na starym cmentarzu parafialnym w Wiązownicy, założonym i poświęconym w 1851. Dziś tylko samotny krzyż przypomina o charakterze tego miejsca.

Od chwili śmierci Pogodina jego spadkobiercy, początkowo córka senatora, a następnie jej syn, nie rozbudowywali obiektu. Do momentu opuszczenia majątku w roku 1914 dbali jednak o utrzymanie budowli w dobrym stanie. Po ich wyjeździe w 1915 nastąpiła stagnacja, a po niej upadek. W roku 1997 pałac Dzięki, opuszczony przez administrację Lasów Państwowych, odkupił Aleksander Pietrow, potomek pierwszego właściciela. Obiekt był w stanie zupełnej dewastacji, bez stropów, okien i drzwi. W roku 2005 zespół pałacowo-parkowy Dzięki wpisano do rejestru zabytków, a trzy lata później rozpoczęto remont.

Stan obecny

Na tle stanu obiektu barokowy portal, odkuty przez któryś z warsztatów chęcińskich³⁹, zachował się bardzo dobrze. Uskokowy, uszaty, profilowany, wykonany w pierwszej połowie XVII wieku z barwnego marmuru (Zygmuntówka), zwieńczony jest przełamującym się belkowaniem i gzymsem⁴⁰. Pierwotnie znajdował się najpewniej w głównym wejściu do dworu starościńskiego. Zachował kartusz ozdobiony Gryfem.

Wymaga drobnych prac konserwatorskich – m.in. usunięcia współczesnych przemalowań na herbie i labrach. W gorszym stanie, wymagającym m.in. uzupełnienia brakujących elementów, jest marmurowe obramowanie okienne, które posłużyło do ozdobienia otworu wejściowego lodowni. W trakcie wizji terenowej i przygotowywania studium historycznego dotyczącego zespołu pałacowo-parkowego w Wiązownicy-Kolonii autorowi nie udało się odszukać brakujących fragmentów.

Barokowe detale powinny pozostać na swym obecnym miejscu jako ślad zamysłu architekta komponu-

Ryc. 10. Pałac Dzięki w Wiązownicy-Kolonii, elementy barokowej kamieniarki wprawione w fasadę parkowej lodowni; fot. Z. Myczkowski 2019.

Fig. 10. Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonia, elements of Baroque stonework set into the facade of the park icehouse; photo by Z. Myczkowski 2019.

by a fall. In 1997, the Dzięki Palace, left previously by the administration of the State Forests, was bought by Alexander Petrov, a descendant of the first owner. The building was completely devastated, had no ceilings, windows and doors. In 2005, the Dzięki Palace and park complex were enlisted in the register of monuments, and three years later the renovation began.

Taking into consideration the condition of the object, the Baroque portal, carved by one of the workshops in Chęciny,³⁹ is very well preserved. It is stepped, wing, profiled, made of colored marble in the first half of the seventeenth century, is topped with a broken entablature and a cornice.⁴⁰ Originally it was probably located in the main entrance to the starost's manor. A cartouche decorated with a Griffin has been preserved.

It requires minor conservation, e.g. the removal of contemporary paintings on the coat of arms and labs. Elements in worse condition, e.g. requiring supplementation of missing elements, included a marble window frame, which was used to decorate the entrance to the icehouse. During the field inspection and the preparation of a historical study of the palace and park complex in Wiązownica-Kolonia, the author was unable to find the missing fragments.

The Baroque details should remain in their current place as a trace of the architect's idea of composing a romantic residence and its surroundings, as evidence

jącego romantyczną rezydencję i jej otoczenie, jako dowód na zmienne losy obiektów, na zainteresowania dawnych właścicieli. *Notabene* córka senatora Pogodina, Aleksandra, uważająca się za Polkę, gorliwa katoliczka i filantropka, była ostatnią osobą, która odwiedziła przed egzekucją na stokach Cytadeli Romualda Traugutta. Jej mąż, słynny rosyjski szachista Aleksander Petrow, tak jawnie okazywał w roku 1863 sympatię powstańcom, że w końcu władze carskie zmusiły go do opuszczenia granic imperium. Marmurowy portal z herbem Gryf, pozostając w Wiązownicy-Kolonii, jest także elementem istotnie poszerzającym naszą wiedzę o barokowym wystroju dworu w Starochęcinach.

of the changing fate of the buildings and the interests of the former owners. *Notabene* Senator Pogodin's daughter, Aleksandra, who considered herself a Pole and was a zealous Catholic and philanthropist, was the last person to visit Romuald Traugutt on the slopes of the citadel before he was executed. Her husband, the famous Russian chess player Alexander Petrov, showed his sympathy to the insurgents in 1863 so openly, that the tsarist authorities finally forced him to leave the empire. The marble portal with the Gryf (Griffin) coat of arms, remaining in Wiązownica-Kolonia, is also an element that significantly extends our knowledge of the Baroque interior of the manor in Starochęciny.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

- AGAD, Metryka Koronna 208.
Lustracja małopolska dóbr JKM w powiecie chęcińskim leżących 1629, AGAD, Lustracje, oddz. 18, sygn. 33, k. 165–226.
Lustracja starostwa nowo zainkamerowanego Chęciny 1827, AP Kielce, Rząd Gubernialny, Wydział budowlany, sygn. 10 201.

Teksty źródłowe / Source texts

- Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 1835, t. 17, s. 323; 1837, t. 20.
Idźkowski Adam, *Compositions d'architecture – d'après les differents styles d'architecture*, Paryż 1843.
Idźkowski Adam, *Komplet wzorów na budowę włościańskie*, Warszawa 1846.
Idźkowski Adam, *Projekt drogi pod rzeką Wisłą dla połączenia Warszawy z Pragą*, Warszawa 1828.
Kalendarzyk polityczny na rok 1843 wydany za upoważnieniem rządu przez Franciszka Radziszewskiego w Warszawie, 1843, R. XI, s. 125.
Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim, t. 2: *Gubernia Radomska*, oprac. Jerzy Kowalczyk, Robert M. Kunkel, Wojciech Szymański, W. Boberski, Warszawa 2009.
Krawczuk Wojciech, *Sumariusz Metryki Koronnej. Księgi wpisów podkanclerza Tomasza Zamoyskiego z lat 1628–1635*, „Seria Nova”, t. 1, Kraków 1999.
Kronika emigracji polskiej, t. 3, Paryż 1835.
Matricularum Regni Poloniae Summaria, t. 1–5, wyd. Teodor Wierzbowski, Jakub Sawicki, Irena Sułkowska, Józef Płocha, Warszawa 1905–1919, 1961.
Opis starostwa chęcińskiego wyjęty z Lustracji małopolskiej dóbr JKM w województwie sandomierskim leżących 1615, oprac. Dariusz Kalina, [w:] *Chęciny na starej fotografii. Szkice z dziejów miasta*, red. Dariusz Kalina, Kielce–Chęciny 2008.
[Tołstoj Akov N.], *Historyczno-biograficzny rys życia feldmarszałka Księcia Warszawskiego hrabi Paskiewicza Ery-*

wańskiego namiestnika królestwa etc etc., tłum. Wincenty Zajączkowski, Warszawa 1840.

Opracowania / Secondary sources

- Borkowski Julian, *Andriej Storożenko*, „Wrażenia”. *Fragmenty dziennika z lat 1844–1845*, „Niepodległość i Pamięć” 2003, nr 10 (1).
Chęciny na starej fotografii. Szkice z dziejów miasta, red. Dariusz Kalina, Kielce–Chęciny 2008.
Czapczyńska Danuta, Janczykowski Jan, *Gotycki zamek w Chęcinach – próba rekonstrukcji*, „TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury Polskiej Akademii Nauk. Oddział w Krakowie” 1985, t. 19.
Dawny powiat chęciński. Z ilustracjami prof. Jana Olszewskiego, oprac. Dariusz Kalina, Kielce 2001.
Grzebiński Witalis, *Monografia Chęciny skreślił...*, Kielce 1908.
Kaczkowski Józef, *Donacje w Królestwie Polskim*, Warszawa 1917.
Kaczkowski Józef, *Konfiskaty na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim po powstaniach 1831 i 1863*, Warszawa 1918.
Kalina Dariusz, *Starościńska rezydencja w Podzamczu Chęcińskim*, [w:] *Między Wisłą a Pilicą*, t. 1, Kielce 2000.
Katalog zabytków sztuki w Polsce, red. Jerzy Z. Łoziński, Barbara Wolff, Warszawa 1957, t. 3, z. 4: *Powiat kielecki*, oprac. Tadeusz Przypkowski.
Kłosiński Władysław, *Pamiętka od ks. Proboszcza z Wiązownicy*, Sandomierz 1913.
Kukulski Jerzy, *Generalowie carscy i ich majątki ziemskie w Królestwie Polskim (1835–1920)*, Warszawa 2007.
Kukulski Jerzy, *System organizacji produkcji folwarcznej i zarządzania dobrami donacyjnymi w Królestwie Polskim*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 1984, nr 18.
Piątkowski Sebastian, *Kłeska intendenta. Senator Bazylki Pogodin jako donatariusz dóbr osieckich (1835–1863)*, „Studia nad ziemiaństwem w XIX i XX wieku”, Lublin 2014.

Piątkowski Sebastian, *Majorat Iwana Paskiewicza w guberni lubelskiej (1840–1856). Karta z biografii Księcia Namiestnika Królestwa Polskiego*, [w:] „Studia z Dziejów Ziemi 1795–1944”, Lublin 2005.

Rawita-Witanowski Michał, *Dawny powiat chęciński*, Chęciny 2008.

Dokumentacje / Documentation

Ciosek Urszula, „Podzamcze Chęcińskie. Park dworski”, Kielce 1994, mps.

Marcinek Roman, „Dwór w Podzamczu Chęcińskim i jego otoczenie. Analiza historyczna”, Kraków 2011, mps.

Niewalda Waldemar, Sudacka Aldona, Ślęzak Sergiusz, „Badania architektoniczne zespołu dworskiego w Podzamczu Chęcińskim” (Dwór Na Skale i tzw. Oficyna), Kraków 2011, mps.

Skibniewski Stanisław z zespołem, „Dokumentacja konserwatorska: inwentaryzacja konserwatorska. Brama Sobieskiego”, Kielce 1974, mps.

Publikacje prasowe / Press publications

„Gazeta Lwowska” 16 XII 1856, nr 289.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

<http://impereur.blogspot.com/2017/03/1791-1857.html>.

http://pik.kielce.pl/ludzie-kultury/sztuki_plastyczne/289-zielinski-tomasz.html.

http://www.imha.ru/1144523314-general-intendant.html#_XTgS6egzaUk.

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/staroheciny-zespol-kosciola-par-pw-sw-stanislawa>.

Marcinek Roman, *Brama ku czci Jana III*, https://www.wilanow-palac.pl/brama_ku_czci_jana_iii.html.

¹ D. Czapczyńska, J. Janczykowski, *Gotycki zamek w Chęcinach – próba rekonstrukcji*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie” 1985, t. 19, s. 221–229.

² „Badania architektoniczne zespołu dworskiego w Podzamczu Chęcińskim” (Dwór na Skale i tzw. Oficyna), oprac. dr inż. arch. W. Niewalda, mgr A. Sudacka, S. Ślęzak, mps, Kraków 2011, s. 10.

³ W trakcie badań architektonicznych (2010–2011) w murach części zachodniej pałacu odkryto kamienny, jedno-przestrzenny obiekt o wymiarach 6,80 x 8,70 m. „Badania architektoniczne...”, s. 11.

⁴ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, Warszawa 1957, t. 3, z. 4: *Powiat kielecki*, opr. T. Przykowski, s. 52; U. Ciosek, „Podzamcze Chęcińskie. Park dworski”, Kielce 1994, mps.

⁵ M. Rawita-Witanowski, *Dawny powiat chęciński*, Chęciny 2008, s. 91; podobnie uważał K. Strączyński, zob. *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim*, t. 2: *Gubernia Radomska*, oprac. J. Kowalczyk, R.M. Kunkel, W. Szymański, W. Boberski, Warszawa 2009.

⁶ Być może trzeba wiązać je z okresem po zniszczeniach dokonanych przez rokoszan Zebrzydowskiego (1607).

⁷ Lustracja małopolska dóbr JKM w powiecie chęcińskim leżących 1629, AGAD, Lustracje, oddz. 18, sygn. 33, k. 165–226.

⁸ „Dwór w Podzamczu Chęcińskim i jego otoczenie. Analiza historyczna”, oprac. R. Marcinek, Kraków 2011, s. 4–5.

⁹ D. Kalina, *Starościńska rezydencja w Podzamczu Chęcińskim*, [w:] *Między Wisłą a Pilicą*, t. 1, Kielce 2000, s. 135; *Opis starostwa chęcińskiego wyjęty z Lustracji małopolskiej dóbr JKM w województwie sandomierskim leżących 1615*, oprac. D. Kalina, [w:] *Chęciny na starej fotografii. Szkice z dziejów miasta*, red. D. Kalina, Kielce–Chęciny 2008, s. 91–120.

¹⁰ AGAD, *Metryka Koronna* 208, s. 987. Zob. też: W. Krawczuk, *Sumariusz Metryki Koronnej. Księgi wpisów podkancelarza Tomasza Zamoyskiego z lat 1628–1635*, „Seria Nova” t. 1, Kraków 1999; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 1–5, wyd. T. Wierzbowski, J. Sawicki, I. Stulkowska, J. Płoch, Warszawa 1905–1919, 1961.

¹¹ R. Marcinek, *Brama ku czci Jana III*, https://www.wilanow-palac.pl/brama_ku_czci_jana_iii.html (dostęp: 10 VI 2020); T. Susło, E. Kęstowicz, S. Skibniewski, J. Kania, „Dokumentacja konserwatorska: inwentaryzacja konserwatorska. Brama Sobieskiego”, mps, Kielce 1974, Archiwum OT NID w Kielcach.

¹² „Badania architektoniczne...”, s. 11–13.

¹³ „Badania architektoniczne...”, s. 12.

¹⁴ W trakcie prac porządkowych i archeologicznych w piwnicach znaleziono fragmenty kolejnego portalu oraz barokową tralkę, pochodzącą zapewne z pałacowego ganku; zob. „Badania architektoniczne...”, część ilustracyjna.

¹⁵ Lustracja starostwa nowo zainkamerowanego Chęciny 1827, AP Kielce, Rząd Gubernialny, Wydział budowlany sygn. 10 201.

¹⁶ *Kronika emigracji polskiej*, t. 3, Paryż 1835, s. 310–311.

¹⁷ S. Piątkowski, *Majorat Iwana Paskiewicza w guberni lubelskiej (1840–1856). Karta z biografii Księcia Namiestnika Królestwa Polskiego*, [w:] *Studia z dziejów ziemian 1795–1944*, Lublin 2005, s. 179.

¹⁸ Zob. J. Kaczkowski, *Donacje w Królestwie Polskim*, Warszawa 1917; J. Kukulski, *Generałowie carscy i ich majątki ziemskie w Królestwie Polskim (1835–1920)*, Warszawa 2007; [Tołstoj A.N.], *Historyczno-biograficzny rys życia feldmarszałka Księcia Warszawskiego hrabi Paskiewicza Erywańskiego namiestnika królestwa etc etc.*, tłum. W. Zajączkowski, Warszawa 1840, s. XXXIV.

¹⁹ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 1835, t. 17, s. 323; J. Kaczkowski, *Donacje...*, s. 43, 87, 92, 102–103, 438–439; idem, *Konfiskaty na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim po powstaniach 1831 i 1863*, Warszawa 1918, s. 130–131.

²⁰ http://pik.kielce.pl/ludzie-kultury/sztuki_plastyczne/289-zielinski-tomasz.html (dostęp: 10 VI 2020).

²¹ *Kalendarzyk polityczny na rok 1843 wydany za upoważnieniem rządu przez Franciszka Radziszewskiego w Warszawie*, 1843, R. XI, s. 125.

²² J. Kukulski, *System organizacji produkcji folwarcznej i zarządzania dobrami donacyjnymi w Królestwie Polskim*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 1984, nr 18.

²³ Był to wtedy budynek piętrowy, w którym znajdowało się m.in. 4 drzwi pojedynczych, 18 okien małych podłużnych,

- 1 drzwi podwójne z kamiennym portalem. Pomieszczenia parteru (2 drzwi szalowanych, 4 pojedynczych oraz 8 okien) były nakryte sklepieniem, podłoga wyłożona posadzką marmurową; zob. *Dawny powiat chęciński. Z ilustracjami prof. Jana Olszewskiego*, oprac. D. Kalina, Kielce 2001, s. 88–90.
- ²⁴ Trzy głowice z ganku umieszczone są w ogrodzeniu bożnicy. „Dwór w Podzamczu Chęcińskim...”, s. 3.
- ²⁵ Od 1838 w świątyni prowadzono remont, na któryłożył gen. Storożenko jako posiadacz dóbr Chęciny; zob. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/staroheciny-zespol-kosciola-par-pw-sw-stanislawa> (dostęp: 10 VI 2020).
- ²⁶ W. Grzeliński, *Monografia Chęcin skreślił...*, Kielce 1908; *Dawny powiat chęciński. Z ilustracjami...*, s. 91b.
- ²⁷ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 1837, t. 20, s. 251, 363, 365, 370.
- ²⁸ S. Piątkowski, *Kłęska intendenta. Senator Bazyle Pogodin jako donatariusz dóbr osieckich (1835–1863)*, „Studia nad Ziemiaństwem w XIX i XX wieku”, Lublin 2014, s. 191.
- ²⁹ Większość publikacji obstaje błędnie przy datach 1788 lub 1790.
- ³⁰ <http://www.imha.ru/1144523314-general-intendant.html#.XTgS6egzaUk> (dostęp: 10 VI 2020).
- ³¹ <http://impereur.blogspot.com/2017/03/1791-1857.html> (dostęp: 10 VI 2020).
- ³² W sierpniu 1842 awansował w rangiście, otrzymując tytuł tajnego radcy (czyn III) i funkcję Generał-Intendenta armii czynnej. Subsydia związane z awansem pomogły mu w rozwijaniu majoratu.

- ³³ W. Kłosiński, *Pamiętka od ks. Proboszcza z Wiązownicy*, Sandomierz 1913, s. IV–V.
- ³⁴ Ogłosił liczne prace teoretyczne, z których najważniejsze są: *Kroje architektury* (Warszawa 1832), *Compositions d'architecture – d'après les différents styles d'architecture* (Paryż 1843), *Projekt drogi pod rzeką Wisłą dla połączenia Warszawy z Pragą* (Warszawa 1828), *Komplet wzorów na budowę włościańskie* (1846). W rękopisach pozostały m.in. „Anatomia ciała ludzkiego dla malarzy, rzeźbiarzy i rysowników”, „Traktat o malarstwie przez Leonarda da Vinci”, „Najlepsze sposoby wiązań drzewa” (z tablicami).
- ³⁵ W 1904 kolumnę odkupił mieszczanin osiecki Witkowski. Stała przy kościele w Osieku, dla uczczenia 50. rocznicy zatwierdzenia dogmatu Niepokalanego Poczęcia.
- ³⁶ J. Borkowski, *Andrzej Storożenko, „Wrażenia”*. *Fragmety dziennika z lat 1844–1845*, „Niepodległość i Pamięć” 2003, nr 10 (1), s. 217–242.
- ³⁷ „Gazeta Lwowska” 16 XII 1856, nr 289.
- ³⁸ Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim działało w latach 1858–1861, gromadząc głównie bogatą szlachtę. Jako że Kongresówka nie miała wtedy parlamentu ani innych organizacji przedstawicielskich, zaczęło odgrywać ich rolę. To spowodowało, że zostało rozwiązane przez A. Wielopolskiego w 1861.
- ³⁹ *Chęciny na starej fotografii. Szkice z dziejów miasta...*, s. 88.
- ⁴⁰ Wymiary portalu: w świetle kamieniarki 116 x 230 cm, przy węgarach 22 x 30 cm, nadproże wraz ze zwieńczeniem ok. 65 m.

Streszczenie

Podczas XIX-wiecznej przebudowy dworu starostów w Podzamczu Chęcińskim usunięto m.in. elementy XVII-wiecznej kamieniarki, wykonanej w lokalnych zakładach kamieniarskich; zostały one rozproszone i w znacznej mierze zniszczone. W roku 2019, podczas prac dokumentacyjnych pałacyku Dzięki w Wiązownicy-Kolonii, autor rozpoznał marmurowy portal pochodzący z Podzamcza, wtórnie osadzony w romantycznym obiekcie. Artykuł opisuje okoliczności przeniesienia obiektu, będącego wynikiem porozumienia carskich dygnitarzy, którym Mikołaj II nadał w Królestwie Polskim dobra ziemskie. Inspiratorem przejęcia marmurowego portalu z herbem Gryf oraz innych detali kamieniarskich mógł być Adam Idźkowski, domniemany projektant obiektu. W 1997 zdewastowany pałac Dzięki, opuszczony przez administrację Lasów Państwowych, odkupił Aleksander Pietrow, potomek pierwszego właściciela. W 2005 zespół pałacowo-parkowy wpisano do rejestru zabytków, a w 2008 rozpoczęto remont – trwa on do dziś, ze względu na skalę zaniedbań, do jakich doszło pod państwowym zarządkiem.

Abstract

During the nineteenth-century reconstruction of the starosts' manor house in Podzamcze Chęcińskie, among others, elements of the seventeenth-century stonework, made in local stone factories, were removed; they were scattered and largely destroyed. In 2019, during the documentation work at the Dzięki Palace in Wiązownica-Kolonia, the author recognized a marble portal from Podzamcze, which was re-embedded in this romantic building. The paper describes the circumstances in which the object was transferred, which was the result of an agreement between tsarist dignitaries, who were granted some land in the Kingdom of Poland by Tsar Nicholas II. The person, who initiated the takeover and implementation of the marble portal with the Gryf coat of arms and other stone details, may have been Adam Idźkowski, the alleged designer of the building. In 1997, the devastated Dzięki Palace, abandoned by the administration of the State Forests, was bought by Alexander Pietrov, a descendant of the first owner. In 2005, the palace and park complex were entered into the register of monuments, and in 2008 the renovation began—it has been in progress until today, due to the scale of negligence under state management.